

H. I. S. S.

Heteronormativitet i grundskolans sex- och samlevnadsundervisning

Socialhögskolan vid Lunds Universitet
VT- 2011

Av: Pauline Conradsson & Emelie Ekroth Coloma

Handledare: Tabitha Wright Nielsen

Abstract

Authors: Emelie Ekroth Coloma and Pauline Conradsson

Title: H I S S- Heteronormativity in the junior high school sex education

Supervisor: Tabitha Wright Nielsen

Assessor: Lars Harrysson

Sexuality is something that affects everyone in some way during most of their lives, no matter age, sex or language. Heterosexuality is currently the sexual orientation that is norm in Sweden. This is called heteronormativity which means that we in our society take for granted that everyone is heterosexual until the individual tells us differently. Not being heterosexual is to deviate from the norm.

This is a qualitative study designed to investigate the Swedish junior high school's role in the creation of sexual norms. We have through interviews with teachers in Swedish schools investigated whether the teachers are aware of the heterosexual norm that prevail in society, and if so, how they in their teaching are relating to that. For example, we have concluded that sex education is important to young people when it is part of forming identity and the creating of healthy standards.

Key words: Heteronormativity, sex education, adolescents, sexual norms, queer, norms and normality, sex and relationships

Förord

Först och främst vill vi påpeka att det sannerligen har varit en lärorik utmaning att skriva en C-uppsats med två starka viljor och två helt skilda tankesätt kring arbetsmetoder. God vilja, förmåga att kompromissa och envishet är det som har gjort att vi nu nöjda med vår insats och med det vi åstadkommit. Till vår hjälp har vi haft en god handledare, Tabitha Wright Nielsen, som vi skulle vilja passa på att ta möjligheten att tacka för hennes tålamod och ärlighet. Utöver vår handledare vill vi tacka våra familjer och våra vänner i vår omgivning som har stått ut med oss genom att orka lyssna på våra oändliga tankar och diskussioner. Tack till Alexander Platon för ständig korrekturläsning och referenskontroll, du har varit till stor hjälp för oss. Vi vill även tacka Tomas Fjellberg för värdefulla diskussioner kring uppsatsskrivandet. Ert stöd har varit betydelsefullt för oss under uppsatsens gång. Slutligen vill vi även tacka varandra för ett gott samarbete, vi klarade det!

Trevlig läsning!

Pauline Conradsson & Emelie Ekroth Coloma

Innehåll

1.1 Problemformulering.....	1
1.2 Syfte	3
1.3 Frågeställningar.....	3
1.4 Begreppsförklaring.....	3
2. Inledning	5
2.1 Tillbaka i tiden.....	5
2.2 Perspektiv på sexualitet	5
3. Metod.....	8
3.1 Forskningsansats.....	8
3.2 Kvalitativ metod	8
3.3 Urval.....	9
3.4 Tillförlitlighet.....	10
3.5 Litteratursökning.....	11
3.6 Tillvägagångssätt.....	12
3.7 Etiska överväganden	12
4. Tidigare forskning.....	14
4.1 Undervisning	14
4.2 Heteronormativitet	15
4.3 Homofobi och antihomosexuella attityder	16
4.4 Sexuella skript	17
4.5 Identitet	18
4.6 Sammanfattning.....	19
5. Teoretiska utgångspunkter	21
5.1 Normer och normalitet.....	21
5.2 Kategorier.....	22
5.3 Sammanfattning.....	23
6. Resultat och analys	24
6.1 Social påverkan	26
6.2 Att skapa avvikelse genom kategorisering.....	27
6.3 Normer och kategorier i skolan och samhället.....	29
6.4 Undervisning mot homofobi.....	31

6.5 Sammanfattning.....	33
7 Avslutande diskussion.....	35
7.1 Vikten av att vara normal.....	35
7.2 Heteronormen, är den odölig?	36
Referenser.....	38
Bilaga 1- Intervjuguide	41
Bilaga 2- Informationsbrev.....	42

1.1 Problemformulering

Redan i tidig ålder socialiseras vi in i ett heteronormt samhälle (Helmius, 2010), och även skolan präglas av denna norm, bland annat i undervisningen. Flertal studier visar att sexualundervisningen i skolan utgår från en heterosexuell norm och när vi samtalar om sexualitet talar vi ofta om heterosexualitet, utan att egentligen veta om det (Bolander, 2009). Parallellt med detta finns det andra studier som visar på att ungefär var tjugonde person i Sverige anser sig vara antingen bi- eller homosexuell (Samhällskunskap.se). Det kan verka väldigt lite men det rör sig ändå om minst någon i varje skolklass som inte är heterosexuell. I och med detta så tänker vi att den personen kanske kan känna sig distanserad från de andra. Berg (2009) påtalar att när ungdomar vänder sig till olika vård och stödinsatser är det möjligt att de får höra att deras tankar kring homosexualitet tillhör den förvirrade tonårsperioden och att det är något som kommer att gå över av sig själv. Alltså att de kommer bli normala igen när de vuxit upp, de är bara tillfälligt förvirrade (ibid.).

Normsystem är ständigt i rörelse, precis som föreställningen om sexualitet och intimitet (Forsberg, 2010). Den sexuella utvecklingsprocessen är något som pågår under hela livet i en sorts dialog med samhället (Knutagård, 2007). Det är därför viktigt att redan tidigt prata om och kring sexualitet.

Sexualitet är något som är socialt konstruerat på så vis att det formas av och har en påverkan på samhälle och individ oavsett ålder (Centerwall, 2003). Sexualitet är en del av att vara människa och varje människa skapar sitt eget individuella "sexuella rum" (ibid). Vi har valt att se på sexualitet ur ett queerteoretiskt perspektiv och analysera vår empiri med utgångspunkt i socialkonstruktivistisk anda. Inom queerteorin, och som queerteoretiker, ser man sexualitet som något social konstruerat och man intresserar sig för hur normer kring sexualitet uppstår, upprätthålls, fungerar och ifrågasätts (Ambjörnsson, 2006). Som queerteoretiker ifrågasätter man den heterosexuella normen och det heterosexuella normsamhället, man menar att de som inte håller sig till normen inte är avvikande i sig utan att det är den heterosexuella normen som gör dem till avvikande (Ambjörnsson, 2006, Berg & Wickman, 2010, Rosenberg, 2002).

När vi talar om sociala problem har sexualitet en viktig roll eftersom den har en betydelse för oss människor i vår strävan mot att skapa ett hälsosamt, socialt och bra liv. Att man inom olika utbildningar, bland annat socialt arbete, tar upp sexualitet som ämne är viktigt eftersom det tar sig i uttryck på många olika sätt i många olika situationer (Knutagård, 2007). Att ungdomars sexualitet anses viktigt och central framgår bland annat i alla de resurser man lägger på att nå ungdomarna med rätt information och budskap (Lundgren & Sörensdotter, 2004). Även ungdomarna själva anser att skolans sexualundervisning är ett viktigt ämne för dem (Dahlöf, 2010)

Det blir allt mer tydligt att den svenska sexualupplysningen har och har haft en mer öppensinnad attityd jämfört med andra länder t.ex. Storbritannien och USA. I Sverige har skolorna sedan år 1977 haft en officiell utgångspunkt om att motverka en negativ syn på homosexualitet (Bolander, 2009). Bäckman (2010) menar att idealet med sex- och samlevnadsundervisningen är att ungdomar ska lära sig att bejaka sin lust, ta ansvar för sin sexualitet och inte ha några skamkänslor. Vidare menar Bäckman (2010) att de lärare hon intervjuat uttrycker att deras mål med undervisningen är att stärka elevernas självkänsla och respekt för varandra. Men på vilket sätt sker detta egentligen? Eftersom samhället idag fortfarande är så pass heteronormativt, kan det då vara så att skolan också går och trampar i de heteronormativa fotspåren? Det är därför en viktig fråga att ta upp i ett socialt arbetssammanhang.

Bäckman (2010) talar om en toleranspedagogik som finns inom skolan. Med detta menas att skolan i huvudsak använder en pedagogik som går ut på att lära eleverna som ingår i normen att tolerera avvikarna. Bromseth och Wildow (2007) menar att toleransperspektivet ofta förknippas med något positivt och önskvärt, man ska tolerera och acceptera varandra även om man är olika. Problemet med toleransperspektivet är dock att;

“tolerans är ett sätt att stabilisera skillnaden mellan vad som förstås som en normal och oproblematiserad majoritet och en avvikande minoritet. Det är ett sätt att slå fast att ‘jag accepterar att du är konstig’ utan att ifrågasätta den position som utlåtandet sägs ifrån” (Bromseth och Wildow, 2007, sid 23-24)

Frågan blir då om skolan fortsätter att socialisera in oss i det heteronormativa samhället istället för att utmana den? Skapar vi omedvetet diskriminerande kategorier?

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur lärare i sin sex och samlevnadsundervisning belyser heteronormativitet kopplat till sexualitet.

1.3 Frågeställningar

- Hur förhåller sig grundskolans lärare till heteronormativitet?
- På vilket sätt påverkar lärare elevernas uppfattning om sexualitet?

1.4 Begreppsförklaring

I de referenser som vi använt förekommer det en del begrepp som kan vara bra att definiera. Därför har vi valt att ha ett avsnitt med begreppsförklaring. Det kan även vara viktigt att påpeka att ungdom i denna uppsats syftar vi till personer i 12-16års ålder, alltså människor som tillhör grundskolans eller grundsärskolans årskurs 6-10.

Heteronormativitet- ”de institutioner, lagar, strukturer, relationer, och handlingar som upprätthåller heterosexualliteten som något enhetligt, naturligt och allomfattande- alltså det som bidrar till att *en viss sorts heterosexuellt liv* framstår som det mest åtråvärda och naturliga sättet att leva” (Ambjörnsson, 2006, sid 52).

Heterosexuallitet – ”könsdrift riktad mot det motsatta könet, till skillnad från homosexualitet och bisexuallitet” (Nationalencyklopedin).

Homosexualitet- ”sexuell dragning till individer av samma kön, med åtföljande sexuella relationer och parbildning” (Nationalencyklopedin).

Bisexuallitet- ” känslomässig och sexuell dragning till individer av båda könen, med förmåga till såväl hetero- som homosexuella relationer, vilka kan alternera eller existera parallellt” (Nationalencyklopedin).

Transsexualism- ”tillstånd som kännetecknas av en motsättning mellan individens biologiska kön och den av individen upplevda könsidentiteten” (Nationalencyklopedin).

Homofobi - “personlig, irrationell rädsla för homosexualitet, homosexuella människor eller egna homosexuella impulser. Termen homofobi kan även användas om samhällets rädsla för och intolerans mot homosexualitet” (Nationalencyklopedin).

2. Inledning

2.1 Tillbaka i tiden

Under mitten av 1950-talet började de svenska skolorna med sexualundervisning (Nillson, 2005). De lärare som skulle undervisa i ämnet fick under sin handledning budskapet att man skulle ge ungdomarna kunskap men att man även skulle avstå från att uppmuntra dem till att ha sex. Senare delen av 1970-talet hade budskapet ändrats något och lärarna skulle nu hålla sig mer neutrala och låta ungdomarna välja själva (ibid). Under mitten på 1990-talet började man på ett nytt sätt, som man tidigare inte vågat, att prata om ungdomars sexualitet (ibid). Nu skulle sex- och samlevnadsundervisningen vara ett led i de ungas utveckling till att vara en egen individ som i slutändan kunde fatta sina egna beslut.

Skolan har i uppgift att bland annat lära ut demokratiska värderingar som rätten till sin egen kropp, människors lika värde och att respektera varandra. Sexualundervisningen i skolan handlar därför inte enbart om kroppen och biologiska funktioner, utan även om tankar och relationer (Dahlöf, 2010). Idag är tillgången till sexuellt material i media större än någonsin tidigare, dygnet runt (ibid.). Skolans undervisning är ett bra forum för ungdomar att tillsammans och med vuxna som de känner att de kan lita på, samtala, få stöd och verktyg i alla dessa intryck och i de frågor som ungdomar ofta har (Dahlöf, 2010, Forsberg, 2010)

2.2 Perspektiv på sexualitet

Enligt ett queerperspektiv kan sexualitet förstås på många sätt. Det kan t.ex. handla om sexuell identitet (bisexuell, homosexualitet, transsexualitet) eller handling (kyssar, samlag m.m). Det kan även handla om normsystem, det vill säga vad som är legitimt i samhället och vad som inte är det utifrån juridik och lagar samt människors attityder och åsikter (Ambjörnsson, 2006).

Queereteoretiker vill undersöka hur ovanstående föreställningar vävs samman och hur det vi kallar sexualitet organiseras, regleras och upplevs. Forsberg (2005) menar att man kan beskriva queerteori som en reaktion på det heternormativa synsättet men också som en inriktning inom flera olika vetenskaper och i olika intressegrupperingar där sexualitet och sexuella identiteter uppfattas som socialt konstruerade.

Omkring år 1990 började den akademiska världen efterlysa en forskningsinriktning med bredare fokus på sexualitet (Ambjörnsson, 2006). Tidigare hade mycket fokus riktats mot vad som är avvikande men nu började man istället intressera sig för att undersöka hur sexuella normer uppstår, upprätthålls, fungerar och ifrågasätts (Ambjörnsson, 2006). Queer Nation, en aktivistgrupp som uppkom under 1990-talet, strävade genom aktivism efter att synliggöra icke-heterosexuella individer, ifrågasätta normer och kritiserade den heteronormativa samhällsordningen (Ambjörnsson, 2006; Rosenberg, 2002). De grupper och individer som tidigare från samhällets sida kategoriserats som avvikare började nu kritiskt granska och utmana den heterosexuella omgivningen som de befann sig i (Berg & Wickman, 2010, Rosenberg, 2002). I dagens Sverige är heterosexualitet norm. Begreppet queer kan ses som ett kritiskt förhållningssätt till det normativa och betecknar alla som ställer sig utanför heterosexualiteten t.ex. transvestiter, homosexuella, bisexuella och heterosexuella som inte beter sig enligt normen (Ambjörnsson, 2006, Rosenberg, 2002). Men queerteori är inte en enhetlig teoribildning utan snarare ett samlingsnamn på olika kritiskt granskande perspektiv på främst sexualitet, men även kultur, samhälle och identitet (Ambjörnsson, 2006, Berg & Wickman, 2010, Rosenberg, 2002). Rosenberg (2002) menar att den heterokulturella dominansen kan ses som en förtrycksmekanism.

Inom queerteori intresserar man sig mycket för normalitet och avvikelse, dessa ses som två viktiga begrepp (Ambjörnsson, 2006). Ett annat centralt område som queerteoretiker intresserar sig för handlar om processer av normalisering, främst normer kring genus och sexualitet (ibid.). Man utgår från att heterosexualitet är kulturellt, socialt och historiskt skapad och därför tar man inte heterosexualitet för given (Ambjörnsson, 2006). Bromseth och Wildow (2007) menar att ett queert perspektiv bygger på en förståelse av kön och sexualitet som sociala konstruktioner som aktivt skapas. Det är inte något vi "har" utan något vi "gör" genom sociala aktiviteter.

En queerforskare är inte intresserad av individens sexuella handlingar, utan det system som uppmuntrar ett visst sätt att organisera livet (Ambjörnsson, 2006). Det krävs inte heterosexuella människor för att det ska födas barn eftersom det idag kan ske på en mängd olika sätt. Heterosexualiteten är alltså inte livsnödvändig för mänsklighetens fortplantning, däremot så är den ett av många olika sätt att organisera sin sexualitet och att leva (Ambjörnsson, 2006).

Rosenberg (2002) påtalar att queeras uppgift inte är att vara en kategori utan att bryta upp kategorier. Queer betecknar alltså inte identitet utan, som tidigare nämnt, ett kritiskt förhållningssätt till det normativa. Rosenberg (ibid.) menar att om man skulle ge ordet en exakt betydelse så skulle termens innebörd upphöra att existera.

Idag menar Rosenberg (2002) att det finns ett liberalt sätt att se på sexualitet, underförstått att det kan tolereras och accepteras så länge det sker i det fördolda. Men att vara queer innebär att inte leva i det tysta (ibid). Att vara queer är samtidigt att bekräfta den homosexuella identiteten men även att ifrågasätta de föreskrivna identiteterna (ibid). Vidare menar hon att det handlar om att inte underkasta sig den dominerande heterosexuella kulturens definition av vad som är "god" sexualitet, en "respektabel" familj och ett "acceptabelt" beteende. Själva ordet queer, som adjektiv, betyder konstig/ knäpp/ avvikande och har använts i den engelsktalande delen av världen som en starkt nedsättande beteckning på homosexuella (ibid.). Att använda ordet är kontroversiellt. Queer Nation förklarade i sin manifestation "Queer read this" att ordet gay är toppen men att det inte passar varje människa varje dag (ibid.). De konstaterar även i manifestet att det kan vara ett rått ord men att det även kan vara ett slugt och ironiskt vapen mot den homofobe (ibid.).

3. Metod

Under detta avsnitt redogör vi för hur vi har gått tillväga i vår undersökning, vilken metod vi har använt och varför vi har valt just denna metod. Vi redogör även för hur vi har gjort vårt urval av intervjupersoner, våra etiska överväganden samt för tillförlitligheten av vår undersökning.

3.1 Forskningsansats

Sexualitet kan analyseras och tolkas med hjälp av många olika begrepp och perspektiv. Vi kan konstatera att sexualitet är ett brett begrepp som rymmer mer än bara sex. Queerperspektivet är ett sätt att se på sexualitet där man intresserar sig för att försöka förstå de system som organiserar sexualitet och att bryta upp kategorier. Utöver queerteori, som vi tidigare nämnt egentligen inte är en teori, finns en mängd forskning och olika sätt att förstå sexualitet på¹.

Vi har valt att se på sexualitet med socialkonstruktivistiska glasögon. Detta innebär att utifrån dessa glasögon så är allt sociala konstruktioner, rent kunskapsmässigt, och kan därför inte relateras till objektiva observationer eller en verklighet (Payne, 2010). Den sociala verkligheten består av social kunskap som styr våra handlingar och vi har alla olika uppfattningar om denna verklighet. Genom att vi delar med oss av vår kunskap via sociala processer som organiserar kunskapen och gör den objektiv så kommer vi fram till gemensamma bilder av verkligheten. Kunskap och förståelse av verkligheten beror alltså på ett socialt samspel mellan människor och något som har stort inflytande i socialt samspel är språk och kommunikation. Sociala konstruktioner är föränderliga på sätt att nya strukturer ständigt skapas och revideras (ibid). Enkelt uttryckt så skapar vi själva, tillsammans med vår omgivning, det som styr våra handlingar. Ett exempel på en social konstruktion är normer², hur vi tillsammans med andra ser på vad som är inom gränsen för normalt.

3.2 Kvalitativ metod

Vi har genomfört vår undersökning med en kvalitativ forskningsmetod i form av semistrukturerade intervjuer. Intervjuerna har genomförts med lärare inom grundskolan. Levin (2008) menar att kvalitativa metoder så som intervjuer strävar efter att skapa förståelse mer än att

¹Läs mer 4. Tidigare forskning

² Läs mer 5.1 Normer och normalitet

förklara, därför anser vi att en kvalitativ metod passar oss bra. Syftet med undersökningen är att undersöka grundskolan men då vi även kom i kontakt med lärare från grundsärskolan ansåg vi det intressant att ta med de intervjuerna i undersökningen.

Vi har skapat och utgått från en intervjuguide med ett antal teman som skulle beröras under intervjun. Enligt Bryman (2011) behöver inte frågor ställas i den ordning de står i intervjuguiden och som intervjuare kan man ställa följdfrågor och även frågor som inte ingår i intervjuguiden men som känns relevanta. Detta har passat vår undersökning bra eftersom vi har kunnat utveckla många intressanta aspekter som våra intervjupersoner kommit in på under intervjun. Varje intervju har tagit mellan 35 och 90 minuter.

Vi har valt att använda oss av semistrukturerad intervju för att vår empiri inte ska bli allt för styrd av oss men även för att få in så mycket information från fältet som möjligt. Levin (2008) menar att denna metod är mycket vanlig inom svensk socialvetenskap och han betonar vikten av att skapa en relation mellan intervjuare och intervjuperson. Eftersom vi hade några frågor som vi ville ha direkta svar på så valde vi bort att ha helt öppna intervjuer men vi ville samtidigt lämna det öppet för dialog med våra intervjupersoner och att ha möjlighet att ställa följdfrågor. Därför passar semistrukturerade intervjuer bäst in på vårt syfte. Till vår hjälp har vi, som tidigare nämnts, utarbetat en intervjuguide (se bilaga 1) med ett antal frågor och tre teman att utgå från; heteronormativitet, undervisningens innehåll och upplägg samt elevinflytande. På så vis har intervjuernas innehåll varit individuella men fortfarande haft samma utgångspunkt. Att vi har tematiserat och delat upp intervjuguiden har även hjälpt oss med kodning av intervjuerna på så sätt att det varit tydligt och enkelt för oss att arbeta med våra utskrifter.

3.3 Urval

Undersökningen syftar i korta drag till att undersöka sex- och samlevnadsundervisningen i grundskolan. Därför har vi valt att intervjua personer från en profession som arbetar med detta, nämligen lärare. Vi har intervjuat sex stycken lärare från sex olika skolor i södra Sverige. Eftersom sex- och samlevnad berör fler ämnen än ett inom skolans värld (Dahlöf, 2010) har vi valt att förhålla oss oberoende till vad lärarens huvudsakliga ämne är. Vi har däremot haft som krav att våra intervjupersoner någon gång under det senaste året ska ha planerat och haft hand

om sex- och samlevnadsundervisning. Detta för att få in empiri från lärare som är insatta i ämnet, undervisningen och olika metoder, och för att undersökningen ska kunna ge en mer rättvis bild av verkligheten. Våra intervjupersoner har undervisat i allt mellan tre till 30 år. Kontakt med intervjupersoner har gjorts via e-post samt telefon. På grund av undersökningens ringa omfattning har det inte funnits utrymme till att intervjua andra professioner som kan ha insyn i ämnet, exempelvis kuratorer eller sjuksköterskor.

3.4 Tillförlitlighet

Kvalitativ kunskap är alltid bunden till sin kontext. Detta innebär att vi inte kommer att kunna genomföra samma undersökning fler gånger och förvänta oss samma resultat. Varje enskild intervju kommer alltid att påverkas av den kontext som råder där och då.

Vi anser att det är viktigt att ta upp det faktum att vi aldrig kan garantera att vi är helt objektiva som undersökare även om vi går in med den inställningen. Vi är medvetna om att även vi själva har föreställningar och värderingar som kan påverka oss i vår undersökningsprocess. Detta har vi kontinuerligt reflekterat över och haft i åtanke för att förhindra att det på något sätt skulle påverka undersökningen. Thornberg (2008) menar att man kan försöka lägga externa teorier, värderingar och normativa föreställningar åt sidan när man syftar till att analysera data på dess villkor men att det aldrig går att garantera att man inte omedvetet påverkas av teoretiska konstruktioner och normativa förgivettaganden.

För att öka trovärdigheten i vår undersökning har vi valt att erbjuda våra intervjupersoner transkriberingen av deras intervju. På så sätt kan de själva kontrollera att vi inte har förvrängt vad de sagt och även haft möjlighet att kunna tillägga, ändra eller be oss censurera. Detta kallar Bryman (2011) för respondentvalidering. Att erbjuda intervjupersonerna detta anser vi etiskt med hänsyn till de två etiska principerna öppenhetskravet och samtyckeskravet. Vi har även talat om för respondenterna att vi kommer att återkomma med var de kommer att kunna hitta den publicerade undersökningen när den är färdigställd. Vi är medvetna om att vi i vår undersökning behandlar ett ämnesområde som av en del kan upplevas som väldigt känsligt. Eftersom deltagandet i undersökningen bygger på frivillighet anser vi att våra intervjupersoner inte har några anledningar att tala osanning. Dock så finns aspekten social önskvärdhet vilket innebär att

man gärna säger det man tror att intervjuaren vill höra och att man inte vill framstå som avvikande i sina svar. De lärare som ställt upp på att intervjuas har upplevts som engagerade, delat med sig av sina erfarenheter genom olika exempel och historier, och på så sätt gett oss ett intryck av att genuint vilja vara med i undersökningen. Våra intervjupersoner verkar i stora drag också ha tyckt att det är ett viktigt ämne att ta upp och därför velat vara med och bidra. Plats för intervju har bestämts i samråd med intervjupersonerna och utifrån deras önskemål. I de flesta fall har vi besökt den skola där de arbetar och suttit i ett avskilt rum under intervjun men i enstaka fall har vi även genomfört intervjun hemma hos intervjupersonen.

3.4.1 Förförståelse

Den förförståelse vi har till denna undersökning bottnar bland annat i den undervisning vi fick i sex- och samlevnad under våra skolår men vi har även tagit del av historier från bekanta i vår omgivning om deras undervisning. Detta har fått oss att inse att det i vissa fall är stor skillnad på undervisningens innehåll beroende på kontexten, så som var man bor, vilken skola man har gått eller går på, och under vilket tid man fått undervisningen. Genom arbetslivserfarenhet och praktik har vi kommit i kontakt med dessa frågor och insett hur viktigt det är med att ha dessa diskussioner i grundskolan då detta är en stor del av ungdomarnas vardag. Vi har båda arbetat med ungdomar på olika sätt och en av oss har även läst en kurs i sexologi. Att vi båda har arbetat och kommit i kontakt med ämnet kan göra att vi är engagerade på ett annat vis jämfört med om vi inte hade haft någon praktisk erfarenhet inom ämnet. Våra erfarenheter har lett till att vi fått se och höra hur både ungdomar och vuxna i ungdomars omgivning pratar, reagerar och agerar i diskussioner angående ämnet. Sex- och samlevnad har under den senaste tiden också uppmärksammats mycket i både tv och på radio³. Dessa program och diskussioner har vi till viss del följt av eget intresse för ämnet och det har också gett oss vissa funderingar och frågor till undersökningen.

3.5 Litteratursökning

För att finna relevant litteratur har vi utgått från sökningar i biblioteksdatan Elin. Sökord som används är bland annat; heteronormativitet, queer, sexualundervisning, normer och normalitet, sex- och samlevnad, ungdomar, sexuella normer, sexologi samt sexuell hälsa. Dessa

³ Hångla med P3; Sex på kartan; UR: Sexualkunskap

sökord har även kombinerats på olika sätt med varandra och/eller med asterix, för att utöka möjligheten till relevanta sökträffar. Vi har även använt oss av internetsökning på Socialstyrelsens och även Riksförbundet för sexuell upplysning, RFSU:s, hemsida. Där har vi funnit olika rapporter om ungdomar, sexualitet, skola och samhälle. En del rapporter har varit av sådan relevans att vi har kunnat använda materialet i undersökningen, andra rapporter och dokument har vi endast använt oss av referenslistor för att söka oss vidare efter ny litteratur och annan forskning.

3.6 Tillvägagångssätt

Denna undersökning är genomförd gemensamt av två författare. Till vår hjälp i skrivandet har vi använt oss av google dokument⁴. På så sätt har vi alltid haft möjlighet att ta del av varandras skrivande och kunnat korrigera texten. Vi har genomfört en intervjuguide, intervjuer och kodat våra intervjuer tillsammans utifrån våra tre teman. Däremot har transkriberingen av intervjuerna delats upp sinsemellan. Varje transkribering har tagit ungefär två dagar att slutföra. Vi kodade intervjuerna på så sätt att varje tema fick en varsin färg och så markerade vi i den utskrivna transkriberade texten. Vi har valt att ge våra sex intervjupersoner fiktiva namn för att undersökningen ska vara lättare att läsa och förstå samt för att försäkra våra intervjupersoner anonymitet. De fiktiva namn som används är; Andrea, Erik, Ida, Ola, Pernilla, och Pia.

Vi har på olika sätt sökt intervjupersoner, genom att skicka e-post och ringa till rektorer på olika skolor, eftersom det är svårt att hitta telefonnummer direkt till lärare. Vi har även skickat e-post till kuratorer och skolexpeditörer.

3.7 Etiska överväganden

En viktig aspekt av socialvetenskaplig forskning är att det ofta är människor som är föremål för forskningen. Därför består en stor del av forskningen av t.ex. intervjuer som är en forskningsmetod som kräver en hög grad av etisk medvetenhet (Levin, 2008). När man genomför undersökningar finns det ett antal forskningsetiska principer att fundera kring och ta hänsyn till (Bryman, 2011, Daneback & Månsson, 2008, Vetenskapsrådet) Dessa etiska principer är

⁴ En gratis tjänst som internetsidan google tillhandahåller för den med e-postkonto hos google

informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Vår avsikt är att efterstäva och följa dessa principer i största bästa och möjliga mån.

Vi har genom informationsbrev (se bilaga 2) informerat samtliga av våra intervjupersoner om att undersökningen kommer att publiceras offentligt och att de kommer att kunna ta del av den. Vi har även informerat om att det är helt frivilligt att delta och att man får dra sig ur undersökningen när man vill, om man vill. Genom denna information och att deltagaren har denna möjlighet anser vi att samtyckeskravet uppfylls (Bryman, 2011, Vetenskapsrådet). För att garantera deltagarna anonymitet har vi sett till att förvara allt inspelat material samt transkriberade intervjuer så att enbart vi har tillgång till materialet. Vi har omgående, efter varje intervjutillfälle, transkriberat intervjun samt avidentifierat personer och platser i de skriftliga dokumenten. Vid varje intervjutillfälle har vi meddelat att om det under intervjun kommer fram uppgifter såsom namn, plats, personer m.m., så kommer det att avidentifieras i transkriberingen och i den publicerade undersökningen. Samtliga transkriberingar har skett så nära inpå varje intervjutillfälle som möjligt och den inspelade intervjun har sedan raderas. Vi har meddelat samtliga deltagare om att materialet kommer att raderas och vi har erbjudit samtliga intervjupersoner att få ta del av transkriberingen från sin intervju. Detta för att intervjupersonerna ska ha möjlighet att förtydliga eller ändra om de känner att något som sagts under inspelning inte stämmer, upplevs ha blivit fel eller ska tas bort helt. Vi har, som tidigare nämnt, använt oss av fiktiva namn när vi redovisat resultatet. Alla namn är alltså påhittade och inte intervjupersonernas egna.

4. Tidigare forskning

Sex- och samlevnad tillsammans med ämnet genusvetenskap är två ämnen som är hett omdiskuterade, därför har det inte varit svårt för oss att hitta relevant forskning inom området ungdomar, sex och heteronormativitet. Det finns en uppsjö av forskning och därigenom har vi valt ut det som passar bäst till vår undersökning. Det vi har valt att titta på utifrån vår problemformulering är vad forskningen redan säger om sex- och samlevnadsundervisningen, hur heteronormativitet synliggörs och vad det är, homofobi och antihomosexuella attityder, normer samt identitet.

4.1 Undervisning

Enligt Dahlöf (2010) efterfrågar många lärare inom grundskolan bra material för att kunna genomföra en bra undervisning inom sex- och samlevnad. Dock så har det under senare tid kommit allt mer material för lärare om hur de kan planera och genomföra en bra sexualundervisning, vad de kan ta upp och prata om och tips på olika klassrumsövningar. Människor som arbetar med ungdomar t.ex. lärare och fritidsledare som får möjlighet till fortbildning eller till att vidareutbilda sig inom sex- och samlevnad, håller sina kunskaper uppdaterade. Detta leder till att de blir mer välinformerade och uppdaterade inom kunskapsområdet och kan därför på ett lättare sätt möta ungdomar i deras frågor (ibid). Att vara välinformerad i ämnet kan även skapa en positiv distans på så sätt att sexualkunskap ses som kunskapsämne och att vi genom det kommer ifrån känslan av att prata eller förklara utifrån egen erfarenhet. Att få elever att engagera sig och att komma på lektioner i sexualundervisning är inte svårt, däremot är det vanligtvis få lärare som faktisk har fått tillräckligt med sex- och samlevnad som en del av sin egen lärarutbildning (ibid).

Lundgren och Sörensdotter (2004) har i sin undersökning frågat ungdomar vad de tyckte var det mest givande i den sexualundervisning de fått. Det visade sig att majoriteten av ungdomarna som deltog ansåg att värderingsövningar varit mest givande eftersom de då fått reda på vad andra tycker. Detta pekar på att det för många ungdomar är viktigt är att få veta mer om vad andra människor i samma ålder tycker och tänker (ibid).

En intressant aspekt som Sahlström (2006) tar upp i sin undersökning är att cirka hälften av de tillfrågade lärare som undervisar i sex- och samlevnad svarar att de endast någon enstaka gång tar upp frågan om sexuell läggning i undervisningen.

4.2 Heteronormativitet

Heterosexism och restriktiv sexualsyn är något som kännetecknar det svenska samhället (Löfgren-Mårtensson, 2005, Nilsson Schönnesson, 2010b). Erotik är tillåten med vissa villkor; att den uttrycks mellan förälskade eller av människor som älskar varandra. Detta innebär en underförstådd tvåsamhet mellan kvinna och man och därmed utesluts andra sexuella uttryck (ibid). Forsberg (2005) skriver om det romantiska kärlekskomplexet och dess viktiga komponenter kärleksideologi samt heteronormativitet. Med det menar hon att sexuella relationer och handlingar uppfattas höra hemma i en kärleksrelation och innanför dess ramar, alltså att det är kärleken som legitimerar sexualiteten.

Rosenberg (2003) förklarar heteronormativitet som ett enkelt uttryckt antagande om att alla är heterosexuella och att det är det naturliga och normala sättet att leva. Allt som faller utanför den heteronorma ramen stämplas som avvikande, d.v.s. fel och onormalt (Olsson, 2004, Rosenberg 2003,). Även Forsberg (2005) tar upp heteronormativitet och menar att det kan förklaras som att man anser att den heterosexuella relationen är den självklara utgångspunkten för vad som är normalt. Vidare menar författaren att det romantiska kärlekskomplexet håller på att upplösas och att något som kallas plastisk sexualitet har uppkommit. Detta genom att sexualiteten frikopplats från ett samband med graviditet och reproduktion. På så sätt har vi som individer fått möjligheten att själva forma vår sexualitet. Vi kan alltså påverka våra egna gränser utifrån vår egen nyfikenhet och preferenser men det är dock fortfarande kärleken som legitimerar sexualiteten. Forsberg (2005) menar att det inte är en persons könstillhörighet som är avgörande för att känslöengagemang uppstår, utan det avgörande är istället vem man är som individ och om det känslomässiga engagemanget uppstår.

Flera författare (Gilljam, 2004; Lundgren & Sörensdotter 2004; Nilsson Schönnesson, 2010b) tar upp att sex- och samlevnadsundervisningen kan ha tendenser att vara allt för heteronormativ och avvikelsestämplar därför automatiskt bisexualitet, homosexualitet och transsexualitet. De menar

att begreppet heterosexualitet brukar associeras med en normativ sexualitet som ses som mer vanlig och normal. Även Bäckman (2010) tar upp att undervisningen kan ha olika tendenser att vara heteronormativ men hon menar att den kan vara det på många olika sätt. Vidare menar Bäckman att det ofta kan handla om något så enkelt som att informationen eleverna får, i sex- och samlevnadsundervisningen, ofta fokuserar på befruktning eller undvikandet av det. Hon menar att man som lärare framställer den heterosexuella familjen som det självklara framtidsscenarioet för eleverna. Bäckman (2010) menar också att undervisningen kan vara heteronormativ genom att man som lärare kan kategorisera flickor som kärleks- och relationsorienterade och pojkar som driftstyrda. Dessutom är det vanligt att pojkar målas upp som det kön som ständigt vill ha sex medan flickor målas upp som att vara mer avståndstagande till sex (ibid.). Det material som skolverket har tagit fram har som ett av flera genomgående teman att undervisningen ska motverka heteronormativitet (Wester, 2009).

Lundgren och Sörensdotter (2004) menar att det finns en heteronormativ attityd hos ungdomar, att heterosexuell anses som något som man är medan homosexuell är något man blir. Det krävs alltså att man tar ett steg från den man tas förgivet att vara när man konstaterar att man inte är heterosexuell. Heterosexualitet är alltså något man tar förgivet att alla är tills de säger motsatsen. Även om sexualitet är något som framhävs i undervisningen som något acceptabelt så ingår det inte i den norm som skapar vi-känslan i klassrummet mellan ungdomarna. De homosexuella blir "de andra" som man pratar om medan de heterosexuella är den kategori som ungdomarna anses ingå i (Lundgren & Sörensdotter, 2004). Ungdomarna blir inlärda i den norm som gör andra sexualiteter än heterosexualitet avvikande. Är du heterosexuell behöver du inte säga något om din sexualitet eftersom de flesta antar att du är det och tar det för givet. Men är du homosexuell, bisexuell eller transsexuell så måste du ta steget över till den avvikande sidan och särskilja dig från mängden (ibid.). Att "komma ut" är en uppmaning till alla homosexuella att sluta gömma sig och skämmas för sin sexualitet, det är en uppmaning att stå upp inför omvärlden och visa sin sexualitet och att vara stolt över sin förmåga att älska (Nilsson Schönnesson, 2010a).

4.3 Homofobi och antihomosexuella attityder

Heteronormen kan ses som en anledning till homofobi då man som ung helst inte vill avvika från mängden. Lundgren och Sörensdotter (2004) menar att heteronormen tydliggörs hos skolelever

bl.a. när det gäller beröring. Det är acceptabelt för tjejer att kramas och vara fysiskt nära varandra, men om en kille närmar sig en annan kille på samma sätt utsätter han sig för risken att bli kallad "böj", oavsett om han är det eller inte (ibid.). Normen för unga killar verkar vara extra tydlig i skolåren. Att vara heterosexuell är normen, avviker man blir man lätt kategoriserad som homosexuell och anses då inte som manlig i samma utsträckning som en heterosexuell kille (ibid.).

Nilsson Schönnesson (2010a) tar upp att enligt svensk forskning har var fjärde homosexuell individ någon gång i vuxen ålder blivit utsatt av någon form av hatbrott p.g.a. sin sexuella läggning. Ofta beror dessa antihomosexuella attityder på brist på kunskap och erfarenhet (ibid.). En annan anledning till antihomosexuella attityder kan vara den kristna moralen om att kärlek är något som finns mellan en man och en kvinna. Även om denna moral är föråldrad och till viss del förkastad så finns den fortfarande med som ett kulturarv och påverkar fortfarande våra värderingar (Nilsson Schönnesson, 2010a).

Sahlström (2006) har i en undersökning om lärarnas kunskap om frågor kring sexuell läggning och homofobi kommit fram till att nio av tio lärare anser att de i mycket liten utsträckning känner att de under sin egen utbildning förberetts att hantera frågor om sexuell läggning och homofobi. I samma undersökning uppgav 98 % av de svarande lärarna att de inte ansåg sig ha fått särskilt mycket kompetensutveckling kring homofobi och sexuell läggning under sin yrkesverksamma tid. Tvärt om ansåg de sig fått kompetensutveckling i mycket liten utsträckning (ibid.). Enligt Sahlström (2006) kan heteronormativa grundantaganden kan utgöra strukturella hinder i arbetet för att motverka diskriminering och kränkningar p.g.a. sexuell läggning i skolan. Hon menar att det är nödvändigt att redan under yrkesutbildningen för skolans personal påbörja arbetet med att aktivt granska normer om sexuell läggning tillsammans med diskrimineringsgrunder (ibid.).

4.4 Sexuella skript

Eftersom sexualitet är ett inlärt beteende bör den studeras som andra inlärd beteenden (Löfgren-Mårtensson, 2005). Hur vi ser på samhället och dess kultur hör ihop med hur vi teoretiserar om sexualitet. För att analysera den sociala konstruktionen av innebörden i sexualiteten och för att få en bild av hur sexualiteten skapas och konstrueras i det sociala livet använder sig Gagnon och

Simon av något som dem kallar ”skript” (Berg, 2009; Löfgren-Mårtensson, 2005). Vi människor föds med vissa fysiologiska förutsättningar men det är i samspel med andra individer som vi lär oss och som vi förstår hur vi agerar som sexuell varelse (Dahlöf, 2010; Löfgren-Mårtensson, 2005). Det som Gagnon och Simon kallar för skript kan hjälpa oss skapa förståelse och ses som ett manuskript för sexuella handlingar. I strävan efter att finna acceptabla sätt att uttrycka vår sexualitet behöver vi kartor att utgå från för att definiera frågor om när, var, hur och med vem eller vilka (Berg, 2009; Löfgren-Mårtensson, 2005). Gagnon och Simons skript- teori utgår från ett flertal aspekter, först och främst att sexuella förhållningssätt inte är biologiska utan kulturellt betingade. Vidare menar de att samma fysiska handling kan tolkas olika beroende på vad individen förknippar handlingen med. I detta spelar faktorer som ålder, kön, kulturell bakgrund, etnicitet, relation, samhälle och situation in (Berg, 2009). Sexuellt beteende bör alltså förstås i sitt sammanhang. En annan faktor som spelar in är vetenskap som både påverkas av- och påverkar synen på sexualitet historiskt och kulturellt eftersom den är delaktig i hur sexualiteten konstrueras socialt (Löfgren-Mårtensson, 2005). Individen utvecklar sina skript under hela livet och dessa är alltså inte statiska (Löfgren-Mårtensson, 2005, Nilsson Schönnesson, 2010b). Man kan se skript som ett manus för hur man bör, ska och faktiskt agerar. Som sagt är det socialt konstruerade manus eftersom det påverkas av vad samhället, din omgivning, anser är rätt och fel.

4.5 Identitet

Rosenberg (2002) skriver att identitetspolitik är en viktig del inom queeraktivismen. Vidare menar hon att det skapas nya grupper, detta genom att de långsamt börjar uppfatta sig som egna grupper när kulturellt dominerande grupper börjar stöta bort och kategorisera människor, exempelvis homosexuella. Rosenberg (ibid.) jämför identiteten med berättelser, alltså människans egna berättelser och dess dramaturgi. Hon menar att för den homosexuella dramaturgin handlar det om “komma ut” processen, att upptäcka och acceptera sin egen identitet. Nästa steg i ledet är att arbeta sig in i “gay communities”, vilket Rosenberg (ibid) översätter till svenska som gaykommunen⁵ Det är alltid viktigt att ha en referensgrupp och möjlighet till positiv självidentifikation men det kan vara särskilt betydelsefullt för marginaliserade och utstötta grupper (ibid). Med det menar hon att om man växt upp i ett heterosexuellt majoritetsamhälle så kan det vara befriande att hitta likasinnade att ta som sin tillflyktsort. Andra

⁵ Vår egen tolkning av begreppet är snarare gaykrets än gaykommun

kan däremot känna sig begränsade i sin identitet om de blir kategoriserade, de kan rent av känna sig förtryckta (ibid). Ambjörnsson (2006) understryker att det finns motsättningar mot att det skulle finnas äkta eller autentiska identiteter som på något sätt skulle alstras från gener eller inre väsen. Hon påpekar att identiteter istället kan ses som mångtydiga, relationella, godtyckliga och flytande, eller med ett annat ord instabila. Vidare menar hon att en individs självbild står i relation till andra människor och sammanhang, man kan framhäva olika sidor av sig själv i olika situationer, det är hela tiden föränderligt. Att man skulle fastslå sin identitet helt och hållet en gång för alla skulle innebära att man hade behövt förorsaka och undertrycka vissa erfarenheter och känslor (ibid).

Genom att berätta sin livshistoria för sig själv och andra så bidrar vi till att skapa oss en identitet (Rosenberg, 2002). Berättelsens skildring ändras med individen, hur hon/han förstår sitt förflutna, vem hon/han är tillsammans med andra och ser på framtiden. Allt detta påverkar, formar och omformar identiteten ständigt. Innebörden är alltid beroende av en kontext för att helt komma till sin rätt (ibid). Drivkraften bakom en identitetsberättelse består av beroendet av att skapa sammanhang och samstämmighet mellan den individuella identiteten och omvärlden (ibid), alltså hur man själv uppfattar sig och hur andra uppfattar en. Om denna bekräftelse från omvärlden sker menar Rosenberg att det då möjliggör för individen att säga med tillit "detta är jag".

4.6 Sammanfattning

Vad den tidigare forskning som vi redogjort för under detta avsnitt kan bidra med är en fingervisning om vart vi kan vända oss för att fördjupa våra kunskaper och teoretisera vår undersökning. Återkommande begrepp som vi stött på är framförallt normalitets begrepp som normer, normalitet, heteronormativitet, avvikande, homofobi och identitet. Många författare påtalar att sex- och samlevnadsundervisningen pekar åt det heteronormativa hållet, trots att mycket har hänt under de senaste åren inom både forskningen och ute på fältet. En gemensam nämnare för forskningen inom heteronormativitet och sexualitet som redovisas ovan är att det är vi i vårt samhälle som själva, genom skola, religion, familj, vänner, media bygger upp våra normer för vad som är "det rätta". Därigenom är det även vi som skapar avvikelse och

kategorisering. Det betyder att någonting som är norm eller normativt i ett sammanhang eller för en viss individ, kan vara avvikande i en annan kontext.

5. Teoretiska utgångspunkter

5.1 Normer och normalitet

Normer är beroende av vem vi frågar och i vilket sammanhang vi befinner oss (Ambjörnsson, 2006). Länge har man arbetat för att på olika sätt mäta och räkna fram den normala människan, genomsnittsmänniskan, för att kunna förbättra samhället (Svensson, 2007). Rosenberg (2003) menar att normer är sociala regelsystem som inte blir synliga fram till dess att någon bryter mot dem. Hon beskriver normalitet som en trygghet som infinner sig av att veta att man inte är avvikande, alltså att man är normal. Vidare skriver Rosenberg (2003) om vad hon kallar ett strukturellt förtryck. Med detta menar hon att normativitet är något påtvingat genom att normer, symboler och sedvanor är något som aldrig ifrågasätts men alltid finns. Rosenberg (2002) uttrycker att de flesta människor inte passar in i de rådande normerna och att det därför vore på tiden att man anpassar normerna efter människorna, istället för att tvinga in dem i kategorier som inte de känner sig bekväma i.

Enligt Baier och Svensson (2009) så finns det inget begrepp som används så flitigt som begreppet norm när det handlar om att förklara människors beteende. Normer utgör ramar som individer tolkar olika situationer utifrån (ibid). Därigenom kan normer ses som utgångspunkter som individer kan skapa mening och förståelse inför de åtagande och plikter de har som aktörer. Normer kan också ha med handlingsmönster att göra men det vanligaste sättet att se på normer är att se dem som utsagor som syftar till att reglera beteenden (ibid).

Varje samhälle har olika former av kontroller och reglering av sexualitet genom t.ex. lagstiftning och vad som i samhället anses som naturliga föreställningar av sexualitet (Löfgren-Mårtensson, 2005). Föreställningar och uppfattningar kan förstås på olika sätt bland annat som sociala konstruktioner som formas genom en process som pågår under hela människans uppväxt (ibid). Själva sexualiteten är "naturgiven" men uttrycksformerna kan ses som samhälleligt bestämda (ibid). Sexualiteten är kraftfulla känslor som kan ses som kameleontliknande, den tar många olika uttryck och former, samma handling kan tolkas olika under olika perioder och i olika sammanhang (ibid.). Löfgren-Mårtensson (2005) menar att det inte enbart finns en

ungdomssexualitet, utan fler beroende på vilken grupp man tillhör. Den mångfald av normer och attityder som förekommer idag påverkas av nya befolkningsgrupper och är utsatt för mer influenser än tidigare epoker (ibid).

I dagens media förekommer, som tidigare nämnt, ett stort flöde av bilder, råd och upplysningar kring sexualitet. Möjligheten att experimentera och att välja är stor men tidigare gränser, normer och tabun har inte slutat upphöra helt. Det är snarare så att gamla gränser förskjutits och genom detta har nya gränser skapats. Detta sker gradvis fortfarande idag (Löfgren-Mårtensson, 2005). Vad som anses vara normalt upprätthålls av våra värderingar och normer. Men normaliteten är situationsbunden och inte homogen eftersom alla individer i ett samhälle inte har samma normer. Detta gör att det alltid finns avvikare i de sammanhang vi befinner oss i. Avvikelsen är en del av det normala samtidigt som den utmanar normaliteten. Det som är annorlunda märks på olika sätt och kan vara ett hot för det normala, men det möjliggör även förändringar (Svensson, 2007).

5.2 Kategorier

Något som sexuella skript och normer har gemensamt är att de är socialt konstruerade, precis som kategorier. Att följa normer, eller att avvika från dessa, skapar kategorier. De som inte följer normen blir de "onormala" och de som följer normen blir de "normala". Börjesson (2003) skriver att kategorier kan ses som sociala och kulturella överenskommelser som bygger på traditioner. Han menar även att kategorier hjälper oss att skapa meningsfullhet i världen för att det ger oss mönster. Kategorier är aldrig neutrala, de kan både definiera in någon i gruppen och samtidigt definiera ut personen ur gruppen igen (ibid). Författaren tar upp ett exempel på just kategorisering av människor där han exemplifierar kategorin hemlös som står i ett motsatsförhållande till dem som har ett eget boende. Kategorin hemlös klingar ofta negativt, de som hamnar i den kategorin uppfattas oftast som problematiska, och de som står i den motsatta kategorin uppfattas underförstått som mer skötsamma (ibid). Börjesson (2003) menar att när vi tolkar det vi ser så skapar vi ett sammanhang som bygger på erfarenhet. Han menar att kategorier talar om för oss vad vi ser.

När man talar om kategorisering kan det vara nödvändigt att kort nämna Foucault. Enligt Swärd (2007) tar Foucault upp resonemang om kategoriseringsprocesser, att de kan ses som en sorts

sorterings- och normaliseringsmakt. Makt är verksam i alla kategoriserings- och uteslutningsprocesser. De som har makt, dvs. de med hög status, kan tvinga på andra grupper (grupper som kategoriseras som lågstatusgrupper) sin egen logik och uppfattningar om moralisk status. Samtidigt kan de lyfta fram de sämsta egenskaperna eller låta de avvikande representera hela gruppen medan högstatusgruppens bästa egenskaper lyfts fram (ibid).

5.3 Sammanfattning

Normer, normalitet och kategorier är tre analytiska begrepp som hänger ihop eftersom de allihop är socialt konstruerade. Begreppen har även en underton av ett annat viktigt begrepp, nämligen avvikelse. Alla de ovanstående begreppen talar på ett eller annat vis om inkludering och exkludering (avvikelse). Samtliga begrepp handlar dessutom om att reglera beteenden. Vad som anses som normalt och acceptabelt, alltså hur man ska bete sig enligt normen. Avvikande blir du när du avviker från normen, genom de sociala mönster och manus du har, då kategoriseras du till en avvikande, en onormal.

6. Resultat och analys

De intervjupersoner vi kommit i kontakt med har varit lärare i allt från tre år upp till 30 år och samtliga är överens om att utbildningen på lärarhögskolan idag innehåller mer sex- och samlevnad jämfört med hur det var för fem till tio år sedan, och längre tillbaka. Även om lärarutbildningen inte är densamma idag som förr får vi veta att lärare själva tror att den undervisning de får inte är tillräcklig. Det finns dock en del kurser och fortbildningar att läsa för den som är intresserad, men detta handlar om tid och pengar.

På en del skolor arbetar elever med sex- och samlevnad inom biologin. På andra skolor arbetar man temainriktat eller i projekt där fokus är sex- och samlevnad, och på vissa skolor arbetar man mer ämnesövergripande och har sex- och samlevnad integrerat i olika skolämnen och på olika sätt. Undervisningen i sex- och samlevnad har ett likartat innehåll på samtliga skolor som vi besökt men hur undervisningen blir, hur mycket man lär sig och går igenom under lektionerna, är enligt de lärare vi intervjuat mycket beroende på elever och vilken klass de går i. Att elever får vara delaktiga och får möjlighet att själva ställa frågor vid olika tillfällen upplevs som uppskattat, men här har läraren ett ansvar att ge eleverna denna möjlighet.

“Det är deras liv, deras vardag och kan man anknyta undervisningen och innehållet till just vad som sker nu så ger det så mycket mer.” (Pia)

Enligt Pia så ger undervisningen mycket mer om eleverna får vara med och influera dess innehåll och känna sig delaktiga. Citatet skulle också kunna ses som ett exempel på att sex- och samlevnad är viktigt för ungdomar då de har mycket frågor att ställa och kan få svar och vägledning i sökandet efter sin egen identitet. Något som är genomgående för samtliga intervjupersoner är att deras undervisning anpassas och ändras beroende på vilken årskurs eleverna går i eftersom eleverna blir mer mogna ju högre upp i årskurserna de kommer. Erik beskriver innehållet av sin undervisning på följande sätt;

”När man är yngre så har undervisningen kanske inte så mycket koppling till sex- och samlevnad eftersom eleverna är så inne i vad det betyder ’att avvika’, vad som är vanligt och inte vanligt. Men sedan ju äldre dem blir desto mer kommer man in på könsidentiteter, homosexuella, heterosexuella, bisexuella”. (Erik)

Som framgår av citatet så beror detta troligtvis på att ungdomarna utvecklas i sitt sätt att tänka och att de blir mer mottagliga för informationen med tiden. Eleverna befinner sig på olika mognadsnivå och undervisningen anpassas så gott det går därefter, samtidigt som det finns en läroplan med grundläggande kunskaper som måste uppfyllas. Gällande detta säger Pia följande;

“Jag tycker där är rätt stor skillnad på ungdomarna i den åldern, mognadsmässigt. Om man tittar på den flickan som ligger längst fram kontra den pojken som ligger längst bak, det spannet, det kan ju ibland vara fem- sex år.” (Pia)

Det kan vara svårt för en lärare att göra undervisningen individuellt anpassad så att alla elever hänger med. Samtidigt som eleverna ställer krav i olika grad så upplever lärare, enligt Sahlström (2006), att deras kunskap ibland inte är tillräcklig p.g.a. brist på fortbildning.

“När man planerar undervisningen så känns det som att man får försöka kolla upp vad finns det för fortbildning, vad säger samhället nu, vad är det normala och vad diskuteras? Vad man själv diskuterar att gå igenom i skolan är ju inte samma sak som elever diskuterar givetvis, så att det är väl det man försöker ta upp, man måste hänga med liksom.” (Ida)

Ida menar alltså att det är viktigt att hänga med även om man inte har möjlighet att gå en fortbildning. Det gäller att hålla sig ajour med vad det är ungdomarna efterfrågar och behöver. Tiderna förändras ständigt. Baier och Svensson (2009) menar att normer utgör ramar som vi tolkar det vi ser utifrån. Ambjörnsson (2009) och Svensson (2007) menar att normer är situationsbundna och inte homogena. Därigenom kan det skapas normer i skolan som inte är de samma som de normer eleverna har med sig när de börjar skolan. Därför är det viktigt för lärare att veta hur normerna ser ut för eleverna när de möter dem och sedan skapa nya normer

tillsammans med eleverna. Ett exempel på detta är, som Pia uttrycker sig, att avdramatisera undervisningen Att få eleverna till att ha roligt och visa dem att det inte är pinsamt eller något konstigt.

“Någon gång har vi haft tävling vem som kan fylla mest vatten i en kondom. Men det får ju vara utomhus då för de blir ju verkligen jättestora. Och det är liksom, där är ju bara först vem som ska öppna den, det är ju jättepinsamt. Och sen till slut så håller ju alla på och håller i den här jättestora kondomen. Jag tror att det är rätt så viktigt att även ‘lille Olle’ som inte överhuvudtaget är i puberteten alls, att han har tagit i en kondom. Samma sak med bindor och tamponger, vi gör olika tester, är uppsugningsförmågan verkligen så bra och sådär. Vi försöker avdramatisera det.” (Pia)

Att arbeta med olika relationer t.ex. kompisrelationer, familjerelationer och kärleksrelationer är ett sätt att föra fram frågor om sex- och samlevnadsundervisningen på. Ibland kallas undervisningen för sex- och samlevnad, ibland ingår och integreras undervisningen i projekt eller teman tillsammans med andra skolämnena. Då blir det en del av t.ex. relationstema, att bli vuxen eller kompisstema.

6.1 Social påverkan

Föräldrarnas roll i undervisningen och för eleverna varierar. I några av skolorna får föräldrarna ta del av terminsplaneringen över sex- och samlevnad och de tillfrågas även om de vill eller kan bidra i undervisningen genom t.ex. sin yrkeserfarenhet. Någon som är gemensamt för de skolor vi kommit i kontakt med är att eleverna besöker ungdomsmottagningen eller i vissa fall en barnmorska. Detta för att se vart de kan vända sig för t.ex. samtal eller preventivmedelsrådgivning. Men även för att se var det ligger och för att få träffa personalen som arbetar där. I enstaka fall har det hänt att någon förälder visat viss oro över att deras barn ska följa med till ungdomsmottagningen eller barnmorskan.

“Det finns ju i vårt uppdrag vad vi ska göra. Jag har någon gång haft någon förälder som, i och med att vi informerar om att nu ska vi jobba med det här sex- och samlevnad, där de har varit lite oroliga och vi har förklarat mer i detalj hur vi gör. Det är ju viktigt att

förklara och inte bara, inte liksom något hysch hysch, att respektera och försöka förstå och försöka komma fram till en lösning som fungerar för alla. Det har ju varit föräldrar som har tyckt att sitt barn inte ska följa med till barnmorskan: 'det sysslar inte mitt barn med'. Då får man ju liksom 'nej det gör de kanske inte det då, men det är viktigt att de får veta det i tid'. Föräldrar är lite naiva ibland ju, lite skyddad verkstad. Men är det en förälder som ringer och är orolig och undrar, det är ju en osäkerhet, för det är ju inte säkert att de har haft sexualundervisning i skolan. [...] Det finns vissa grejer man inte pratar om och så är det inom vissa familjer och kulturer med. Det är jätteviktigt att man har föräldrarna med sig, i alla fall att de förstår och vet." (Pia)

Här påpekar Pia att det är viktigt att avdramatisera och inte göra allt för stor sak av undervisningen eftersom det är viktigt att eleverna får informationen. Föräldrarnas reaktioner, som nämns ovan, är något som tyder på att de inte har ett öppet förhållande gentemot sexualitet. Familjerna verkar ha en norm som innebär att sexualitet inte är något man pratar om. Detta kan göra att eleverna känner sig onormala om de har funderingar kring ämnet vilket gör att de tillslut inte vågar fråga sina föräldrar och kanske rent av tycker att sex- och samlevnadsundervisningen är jobbig att delta i. Baier och Svensson (2009) påpekar att normer ofta utgör handlingsmönster och att de ofta är till för att reglera beteenden, att föräldrarna inte pratar med sina barn om sexualitet kan därför bl.a. ses som ett sätt att försöka reglera barnens beteende. Det kan ju vara så att föräldrar tycker att det är jobbigt att deras barn växer upp och blir stora, de vill inte se att deras barn sysslar med något som förknippas så mycket med vuxenhet som sex ofta gör.

6.2 Att skapa avvikelser genom kategorisering

"Jag utgår från läroplanen, där står det att jag som lärare är skyldig att lära mina elever att respektera alla människor oberoende av etnicitet, sexuell läggning, könstillhörighet, vilken person man än är så är vi alltså skyldiga att respektera varandra. Det står klart och tydligt i läroplanen så det utgår jag från i min undervisning" (Pernilla)

Att vara medveten om sina ord och begrepp är något som de flesta intervjupersoner har tagit upp. Att använda ordet partner istället för pojk- eller flickvän kan tyckas vara för svårt att förstå ibland därför har många av intervjupersonerna valt att använda uttrycket "den person du gillar"

eller “den du är tillsammans med” istället för den kille eller tjej man gillar eller är tillsammans med. Det kan vara bra att vara medveten om vad man använder för ord när man pratar med eleverna, men att vara för medveten kan skapa en paradox. En intervjuperson nämnde att om man vet elevens läggning så brukar hon fråga och säga pojkvän och flickvän. Det finns en medvetenhet i att göra så men samtidigt skapar det nya kategorier. De elever som får frågan om pojk- eller flickvän är de elever som läraren “vet” vilken läggning de har, vilket betyder att de elever som läraren frågar om partner blir en “osäker” kategori. Som Börjesson (2003) påpekar så är kategorier aldrig neutrala Eleven hamnar i en “vilken läggning som helst kategori” och på så sätt kan man göra eleven avvikande utan att ens vara medveten om det. Dessutom så betyder det ju inte att man enbart är intresserad av tjejer om man har eller har haft flickvän, vilket ofta kan glömmas bort.

Ett annat exempel från vår empiri som är viktigt att ha med är när man lägger fokus på könen mer än nödvändigt. Att använda sig av idealflickvän eller pojkvän är något som en del av intervjupersonerna gör i undervisningen. Ola säger så här;

“Till exempel om man har drömkille, drömtjej. Vi har en dubbellektion med drömkille eller drömtjej, där får de skriva anonymt och det kan ju vara precis vad de själva vill. [...]. Drömtjej, drömkille, det kan ju vara drömkille-drömkille också, vi har tagit upp det. Då har jag det som en start att alla vet vad det är. Då får de ju välja men jag vill gärna att de då skriver att ‘jag är tjej, jag är kille’ upptill, så att jag ska kunna se, inte vem det är, utan om vi har någon annan relation som någon kan tänka sig.” (Ola)

Att använda sig av denna metod är inget negativt, om man inte skiljer på killar och tjejer. Men det ögonblick man delar upp det killar och tjejer för sig i två olika kategorier så synliggör man genast avvikelser. Genom att skapa skillnad mellan vilket kön som skriver lappen och vilket kön innehållet på lappen är riktad åt skapar man en klassrumsnorm, alltså vad som är förväntat av eleverna och vad som är allmänt accepterat. Om man inte tillhör normen så ska man tydliggöra detta genom att skriva vilket kön man är och vilket kön man vill ha som idealpartner. Detta skapar genast kategorier som “vi” och “dem”, vilket är att exkludera och inkludera både i normer och i kategorier. Samtidigt så kan vi inte hjälpa att vi skapar kategorier, det sker helt automatiskt

och människan har alltid gjort det, fast på olika nivåer. Det skapar som sagt meningsfullhet(Börjesson, 2003).

6.3 Normer och kategorier i skolan och samhället

”Allt är normalt. Allt som inte skadar någon annan eller dig själv, det är normalt [...] Det enda som jag försöker förmedla till dem är att; du ska själv fundera om du hamnar i den situationen, vad tycker du är okej då?” (Pernilla)

Normalt är ett begrepp som ofta kommer från eleverna, att de talar om vad som är normalt eller inte. Flera av de som blivit intervjuade menar att det egentligen inte finns något eller någon som är normalt och dessutom är allt individuellt. Rosenberg (2002) skriver att känslan av att vara normal kan inge en trygghetskänsla om att man är som alla andra och inte avviker. Att eleverna frågar och pratar om normalitet mycket kan vara för att de inte vill avvika från mängden, man vill vara som alla andra. Att använda ordet normal i undervisning kan bli väldigt fel om man inte gör det på rätt sätt, det är viktigt att påpeka att allt och alla är normala.

“Jag brukar inte använda ordet normalt för att det blir ju också fel. Så normalt ... det kommer ju jätte gärna från eleverna. Vad som är normalt och icke normalt men jag använder inte normalbegreppet, för det finns ju inget som är normalt egentligen”. (Erik)

Sexualitet kan ses som en social konstruktion och sociala konstruktioner är, som Payne (2010) menar, föränderliga och kan omskapas. Socialt samspel och kommunikation är något som är av stor vikt för att skapa, upprätthålla eller omskapa sociala konstruktioner. Kunskap och förståelse av verkligheten beror alltså på ett socialt samspel mellan människor. Därför har det stor betydelse hur man förhåller sig till och förmedlar normer till eleverna i klassrummet. Det är viktigt att ge eleverna en god referensram att se och tolka världen utifrån, att fundera och reflektera över att människor är olika. Som tidigare nämnt så passar egentligen ingen helt och hållet in i de rådande normerna och man borde anpassa normer efter människor och inte människor efter normen (Rosenberg, 2002).

Andra normer som kan finnas i en klassrumssituation är normer som tillskrivs de olika könen. Det kan handla om olika intressen som man har på sin fritid, t.ex. en kille som vill rida istället för att spela ishockey eller en tjej som är med i skytteklubben istället för att dansa balett. Båda dessa situationer är exempel på förtryckande normer och hur det kan vara påtvingat att leva på ett vis trots att man hellre vill något annat. Vanligtvis anses ridning som en typisk kvinnlig sport och skytte som en typisk manlig. Personerna i ovan givna exempel blir indirekt tvingade in i normroller som tas förgivet och som ingen egentligen passar i, de blir kategoriserade. På samma sätt som ungdomarna med avvikande intressen blir kategoriserade som avvikande blir även ungdomar med en annan sexualitet än den heterosexuella det. Som tidigare nämnt uttrycker Rosenberg (2002) att de flesta människor inte passar in i de rådande normerna och att man borde anpassa normerna efter människorna, istället för att tvinga in dem i kategorier som de inte känner sig bekväma i. Pia säger att hon tänkte på genusperspektiv när hon hörde ordet heteronormativitet men att hon aldrig hört just ordet heteronormativitet förr. Hon menar att de, inom lärarkåren på hennes arbetsplats, försöker uppmuntra varandra till att tänka mer med ett genusperspektiv. Ett exempel som hon tog upp var just kill- och tjejsporter. På skolan där hon arbetar har de en del elever som går över dessa gränser.

”Till exempel vi kolleger, idag försöker vi pusha varandra när vi drar exempel, till exempel att ‘Lisa’ spelar ishockey. Vi försöker att ha det tänket och likadant men ibland kommer det upp diskussioner och situationer med eleverna; ‘det kan inte tjejer göra och det kan inte killar göra’ och då tar vi upp en diskussion om det där och då. Varför inte? Vi har faktiskt, i en av klasserna, en flicka som spelar ishockey och vi har pratat lite om det.” (Pia)

Pia påpekar även i samma diskussion att tjejerna i de klasser hon undervisar är aningen bättre på att ta till sig killar som sysslar med klassiska tjejsporter som t.ex. ridning. Hon menar att killarna kan ha svårt för att veta hur de ska bete sig runt en tjej som sysslar med en sport t.ex. ishockey, som anses som manlig. Killarna kan tycka att det är kul att tjejer håller på med dessa “killsporter” men det tar ett tag innan de förstår att de faktiskt kan prata med en tjej, precis som de pratar med sina killkompisar, anser hon. Även här kommer normerna in och styr vårt beteende. En tjej som gör en så kallad killgrej kan ha svårt att bli accepterad eftersom hon så

uppenbart bryter mot normerna och går över gränserna. Hon kommer lätt in i kategorin “annorlunda” eftersom hon inte håller sig till normen av vad som är okej att göra för en tjej. Här kan vi även se tillbaka på tidigare forskning av Lundgren och Sörensdotter (2004) och finna likheter, de menar att heteronormen är tydlig bland skolelever men kanske framförallt hos unga killar.

6.4 Undervisning mot homofobi

“Det är ju rätt intressant. När man går på lärarhögskolan har man kanske två lektioner där lite grann handlar om sex- och samlevnad men det var inget speciellt matigt tyckte jag. Annars är det ju litteratur som man köper in till skolan som man läser. Sedan har jag varit på en, en enda, två dagars kurs som handlade om homosexualitet men det är nog en 15 år sedan minst.” (Pernilla)

Homofobi kan ses som en bieffekt av heteronormaliteten. Som tidigare nämnt⁶ känner majoriteten av lärare, i en undersökning genomförd av Sahlström (2006), att de inte fått tillräckligt med förberedelse inför att hantera frågor angående homofobi och sexuell läggning. Våra intervjupersoner kunde hålla med om att även deras utbildning i hur man förhåller sig till frågor som homofobi och dylikt är bristfällig, men att man i dessa situationer får ta till sunt förnuft istället.

“När är det viktigt vilken sexuell läggning en person har? Jo, när du är intresserad av att bli tillsammans med en person, då har det betydelse. Annars har det väl för sjutton ingen betydelse” (Pernilla)

Pernilla menar i exemplet ovan att det inte bör ligga så stor vikt i vilken läggning man har och att det inte bör värderas. Att istället försöka få eleverna att förstå att den sexuella läggning man har inte definierar den man är som person utan bara definierar vem som man attraheras till, är en strategi som avdramatiserar det hela och inte upprätthåller heteronormen.

⁶Läs; 4.3 Homofobi och antihomosexuella attityder

“Det som slår mig är att de har väldigt, initialt så har de väldigt dålig koll. De har rätt så mycket missuppfattningar om saker och ting. De kan tycka vitt och brett om saker som de bara har hört egentligen. Så det är ju rätt roligt att man kan reda ut missförstånden.”

(Erik)

Erik påpekar att eleverna har vissa förutfattade meningar och att de har åsikter om mycket som de kanske egentligen inte riktigt har koll på. En viktig aspekt att tänka på är att ungdomar ofta vill vara som alla andra och inte avvika, därför kan de då också ha åsikter om något bara för att alla andra har det. När det gäller homofobi berättar Andrea att hon på sätt och vis ibland upplever det som svårt att inte lägga in sin egen värdering, att homofobi är fel.

“Man kan ju inte riktigt stå inför en klass och säga ‘ja och sen kan man vara homofob också, och det är inget fel med det’. Eleverna reagerar olika på när man diskuterar homofobi. En del tycker att två killar som är kära i varandra är helt fel och onormalt, medan andra är mer öppna och upplever det tvärtom. Som lärare är det ens uppdrag att tala om att det inte är något onormalt eller konstigt.” (Andrea)

Pia berättar om ett besök utifrån;

“Någon gång har vi inte riktigt tyckt att det var bra för att det var just det här med homosexualitet, att vi tyckte att de vände det på fel håll. Det blev något konstigt av det istället för att det är helt naturligt. De gjorde det till något annan än vad vi tycker att det var.” (Pia)

I citatet ovan menar Pia att de som kom in utifrån och höll i någon lektion om sexualitet gjorde det till något som det inte var. Som framgår menar Pia att om man gör sexualitet till något konstigt så blir det konstigt, istället för att låta det vara vad det är, nämligen helt naturligt. Pia förklarar även att vi vuxna har ett stort ansvar i att vara förebilder för barnen. Hon menar att det vi visar dem är rätt påverkar vad de anser är rätt. Är vi diskriminerande så blir barnen det.

“Ser de på mig att jag tycker det här är helt okej, det kan ju vara väldigt laddat när det kommer homosexuella på besök då. Barnen tittar väldigt mycket på oss, hur vi agerar mot dem, och förhåller vi oss då precis som vi gör till alla andra så gör ju barnen också det. Men jag tycker väl även att i samhället så har det börjat kännas som det är mer accepterat.” (Pia)

När det gäller identitetsskapande har omgivningen en roll i formandet och skapandet, på så sätt är det viktigt hur man agerar som förebild gentemot eleverna. Rosenberg (2002) menar att vi genom att berätta vår livshistoria för oss själva och för andra bidrar till att skapa oss en identitet. Denna berättelse ändras och omformas i samspel med individen, dennes omgivning och över tid. Drivkraften bakom detta består av beroendet av att skapa sammanhang och samstämmighet mellan hur man själv uppfattar sig och hur andra uppfattar en. Som forskningen pekar på är det viktigt att som människa känna att man “passa in” och att inte vara allt för avvikande. Vi ställde frågan till en av intervjupersonerna om skolan kan påverka den heteronormativa synen som finns i samhället genom att påverka eleverna.

“Vi påverkar dem jättemycket, det gör man. Det gäller nog bara att man är så öppen som möjligt i sin syn och tankar och åsikter när man talar, att man är lite medveten om det så att man inte försöker ta fram för mycket stereotyper utan att man och kvinna är rätt så nära men ändå skiljt biologiskt sett.” (Ida)

Här är det tydligt att lärarens förhållningssätt påverkar eleverna. De flesta av våra intervjupersoner har antingen antytt eller sagt det rätt ut att de är medvetna om att de, som lärare, påverkar eleverna. De är alltså medvetna om att de är förebilder och de har möjlighet att påverka. Det är alltså viktigt vad lärarna förmedlar till eleverna. Ida påpekar att det är viktigt att vara öppen och mottaglig, att inte vara konstlad.

6.5 Sammanfattning

Det är viktigt att eleverna får information och möjlighet att samtala om sex- och samlevnad eftersom de har mycket funderingar kring detta. Samtidigt är det viktigt att som lärare försöka hålla undervisningen neutral samt att avdramatisera och inte göra en allt för stor sak av det hela.

Lärares förhållningssätt till ämnet har en stor inverkan på hur ungdomar kommer att reagera och hur de tar till sig av undervisningen. Att lärare själva inte lägger in värderingar, att de tänker på hur de uttrycker sig verbalt och med kroppsspråk, är av stor vikt eftersom detta kan förstärka normer och bidra till känsla av avvikelse hos eleverna i klassrummet. Känslan av att vara normal inger ofta en trygghet och att elever frågar och pratar mycket om vad som är normalt och inte kan vara för att de inte vill avvika från mängden, man vill vara som alla andra.

Något som kan påpekas när det gäller sexuell läggning är att den sexuella läggningen egentligen inte definierar vem man är som person utan vem man attraheras till. På så sätt avdramatiserar man det hela och skapar en distans till heteronormativitet som norm. Om man ser sexualitet som en social konstruktion är den föränderlig och kan omskapas men även upprätthållas genom bland annat socialt samspel och kommunikation.

7 Avslutande diskussion

Denna undersökning har givit oss resultat som egentligen inte förvånar oss och som bekräftat den hypotes vi haft. Det finns en levande heteronorm i den svenska grundskolan. Något som vi funnit väldigt intressant är lärares uppfattning om hur svårt det emellanåt kan vara att arbeta med frågor kring sexualitet som inte faller in under heteronormativitet, alltså att inte hålla kvar vid heteronormen. För en del lärare är detta naturliga inslag i undervisningen, för andra är det mycket beroende på vad eleverna undrar och frågar om. Våra resultat visar att det hos lärare finns en medvetenhet om heteronormen trots den är djupt rotad i många av våra intervjupersoner. Intervjupersonerna upplevs genom sina berättelser och de svar vi fått vara medvetna om att de är förebilder som har stor inverkan på eleverna som de undervisar. Hur en lärare agerar, förhåller sig och beter sig i sex- och samlevnadsundervisningen speglas i elevernas sätt att bete sig i samma situation. Elever vill ofta vara normala och inte avvika, vilket våra intervjupersoner bekräftat. Att avvika från mängden innebär att ofta att man som individ blir kategoriserad till en icke-önskvärd kategori, så avvikandet i sig är sällan önskvärt. För att motverka detta tankemönster försöker våra intervjupersoner sätta ordet normalt på sin kant; vad är egentligen normalt?

7.1 Vikten av att vara normal

Med tanke på hur mycket funderingar ungdomar har kring känslor, kroppen, identitet, och hur mycket som ryms inom ramen för sex- och samlevnadsundervisningen så är det kanske inte konstigt att undervisningen tas emot tacksamt. Precis som några av lärarna berättat så är det oftast lättare och mer intressant att ta till sig av undervisningen om man på något vis kan relatera till den. När det gäller sex- och samlevnad är det ett så omfattande ämne att troligtvis varenda ungdom kan finna något som de känner igen sig själva i eller något att få svar på.

När vi gav oss in i undersökningen hade vi redan en åsikt om att skolan har en bidragande roll i ungdomars identitetsskapande. Genom vad undersökningen visat oss, kring betydelsen av sex- och samlevnadsundervisningen för ungdomar, har denna åsikt stärkts. Att få svar på frågor, att få prata med människor i samma ålder eller andra vuxna än sina föräldrar. Att genom diskussioner,

både stilla och väcka funderingar och nyfikenhet, att förstå vad som händer i kroppen och varför. Det är några av de saker som denna undervisning, enligt lärare, ger ungdomar.

En tanke från vår sida gällande att ha åsikter bara för åsikternas skull, utan att ha underbyggda argument eller fakta, är att ungdomars rädsla för att avvika eller vara för annorlunda kan göra att det känns tryggt att ha en mask att stå bakom. Man kategoriserar sig själv för sin egen trygghets skull, för att försvåra för andra att placera människor i en kategori som denne själv känner ännu mer distans till.

Önskan om att passa in och att vara normal är något som ofta förföljer ungdomar. Att inte hamna i en lågstatuskategori och därmed avvika är viktigt för dem. Skolan har ett stort ansvar när det gäller normer och värderingar. Det är inte alltid så lätt att skapa nya normer i en grupp som redan etablerat gemensamma normer sedan tidigare. Men genom att vara en god förebild och vara öppen och neutral, kan man åstadkomma förändring. Detta tror både vi och våra intervjupersoner. En lärare som har ett öppet och neutralt förhållningssätt gentemot både det normativa och det avvikande i sin undervisning och som låter eleverna få reflektera över sina tankar och åsikter utan att vara dömande, kan troligtvis påverka ungdomarna till ett öppet förhållningssätt. En uppgift som skolan har är att lära eleverna att acceptera och respektera varandra vare sig man är lika eller olika. Detta behöver inte betyda att man tycker om alla, men man ska ändå respektera varandra.

7.2 Heteronormen, är den odödlig?

Som lärare kan det vara lätt att bara acceptera heteronormen, inte tycka att den är konstig och inte ifrågasätta den. I det läget får man fråga sig själv om det är en själv eller eleverna man utgår ifrån? Det är viktigt att vara medveten om att det finns elever som har annan läggning än den heterosexuella. Genom att själv infinna sig i heteronormen och inte ifrågasätta den diskriminerar man automatiskt eleverna som inte tillhör normen. Man placerar dem i kategorin avvikande och därmed också onormal. På detta sätt låter man som vuxen heteronormen fortgå och därmed också diskriminering fortgå.

Men samtidigt kommer tanken upp om det är viktigt att utrota den heteronormativa synen helt?
Eller handlar det om att öka förståelsen och acceptansen för vad som ligger utanför
heteronormen och att istället skapa en bredare samhällsnorm inför olika sexualiteter? Utan att
lägga in någon värdering i det hela så finns det en fråga vi kan ställa till oss själva; för vem är det
viktigt att utrota heteronormativitet och vem bär i så fall ansvaret för att göra detta?

Referenser

- Ambjörnsson, F. (2006), *Vad är queer?*, Stockholm: Natur och kultur
- Baier, M. & Svensson M. (2009), *Om normer*, Liber: Malmö
- Berg, L. (2009), "Hur blir unga sexuella aktörer?" I Magnusson, C. & Häggström-Nordin E. (red): *Ungdomar, sexualitet och relationer*. Lund: Studentlitteratur
- Berg M. & Wickman J. (2010), *Queer*, Liber: Malmö
- Bolander, E. (2009), *Risk och bejakande. Sexualitet och genus i sexualupplysning och sexualundervisning i tv*, Institutionen för beteendevetenskap och lärande: Linköpings Universitet
- Bromseth, J. & Wildow, H. (2007), *Man kan ju inte läsa om bögar i nån historiebok*, Stockholm: Friends
- Bryman, A. (2011), *Samhällsvetenskapliga metoder*, Malmö: Liber
- Bäckman, M. (2010), "Sex- och samlevnadsundervisning i skolan". I Lundberg, P-O. & Löfgren-Mårtenson, L. (red.): *Sexologi*. Stockholm: Liber
- Börjesson, M. (2003), *Diskurser och konstruktioner, en sorts metodbok*, Lund: Studentlitteratur
- Centerwall, E. (2003), *Sexualiteter: för enskilda studier : för diskussionsgrupper, seminarier och jämförelser mellan kulturer: Den här boken kan användas för att skapa en studieplan eller en handledning i sexualupplysning*. Stockholm: Riksförbundet för sexuell upplysning
- Dahlöf, A. (2010), *Sexualkunskap*, Stockholm: UR i samarbete med RFSU
- Forsberg, M. (2005), *Ungdomar och sex, en forskningsöversikt år 2005*, Statens folkhälsoinstitut
- Forsberg, M. (2010), "Ungdomar och sexualitet". I Lundberg, P-O. & Löfgren-Mårtenson, L. (red.): "Sexologi". Stockholm: Liber
- Gilljam, C. (2004), "Tystnadens tyranni - om lärarens och skolans roll som normsättare för barn och ungdom" I: Olsson A. & Olsson, C. (red): "*I den akademiska garderoben*". Stockholm: Atlas
- Knutagård, H. (2007), "Sexuell normalitet". I Svensson, K. (red): *Normer och normalitet i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

- Levin, C. (2008), "Att undersöka >>det sociala<< - några ingångar" I Meuwisse, A., Swärd, H., Eliasson-Lappalainen R., & Jacobsson, K. (red): *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur & Kultur
- Lundgren, E. & Sörensdotter, R. (2004), *Ungdomar och genusnormer på skolans arena*, Dalarnas forskningsråd. DFR-Rapport 2004:1
- Löfgren-Mårtensson, L. (2005), *Får jag lov? Om sexualitet och kärlek i den nya generationen unga med utvecklingsstörning*, Lund: Studentlitteratur
- Nationalencyklopedin (elektronisk) <<http://www.ne.se/bisexualitet>> (Hämtat: 2011-05-12)
- Nationalencyklopedin (elektronisk) <<http://www.ne.se/heterosexualitet>> (Hämtat: 2011-05-12)
- Nationalencyklopedin (elektronisk) <<http://www.ne.se/homofobi>> (Hämtat: 2011-05-03)
- Nationalencyklopedin (elektronisk) <<http://www.ne.se/homosexualitet>> (Hämtat: 2011-05-12)
- Nilsson, A. (2005), "Inledning". I Nilsson, A.(red): *Hela livet: 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling
- Nilsson Schönnesson, L. (2010a), "Homo- och bisexualiteter". I Lundberg, P.O. & Löfgren-Mårtensson, L. (red): *Sexologi*. Stockholm: Liber
- Nilsson Schönnesson, L. (2010b), "Sexologi och etik". I Lundberg, P.O. & Löfgren-Mårtensson, L. (red): *Sexologi*. Stockholm: Liber
- Olsson, C. (2004), "Ut ur den akademiska garderoben - några reflektioner om framtiden". I Olsson A. & Olsson, C. (red): *I den akademiska garderoben*. Stockholm: Atlas.
- Payne, M. (2008), *Modern terorbildning i socialt arbete*, Stockholm: Natur & kultur.
- Riksförbundet för sexuell upplysning (elektronisk) <<http://www.rfsu.se/sv/Sex--relationer/>> (Hämtat 2010-04-13)
- Rosenberg T. (2002), *Queerfeministisk agenda*, Stockholm: Atlas
- Rosenberg, T. (2003), "Varför heteronormativitet?". I Söderström, G. & Magnusson, J. (red) : *Farväl heteronormativitet, papers presented at the conference Farwell to Heteronormativity, University of Gothenburg, May 23rd through 25th, 2002*". Lund: Författarna med Föreningen Lambda Nordica

- Sahlström, J. (2006). *En utmaning för heteronormen: lärares kunskapsbehov och ansvar inom områdena sexuell läggning och homofobi*. Stockholm: Under ytan
- Samhällskunskap (elektronisk)
<http://www.samhallskunskap.se/ung_sexuellarelationer.shtml> (Hämtat: 2011-04-23)
- Svensson, K. (2007), "Normer, normalitet och normalisering". I Svensson, K. (red.): *Normer och normalitet i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Swärd, H. (2007), "Om outsiders och att hålla normalitetsdjävulen ischack" I Svensson, K. (red.): *Normer och normalitet i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Thornberg, R. (2008), *Värdepedagogiska texter. 3, Vilka värden elever enligt lärare ska få med sig från skolan : en intervjustudie med 13 lärare*, Linköping: Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet
- Vetenskapsrådet. "Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning" (elektronisk) <<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> > (Nedladdad 2011-03-02)
- Wester, M. (2009), *En granskning av metodböcker i sex- och samlevnadsundervisningen, Metoden får inte bli ett självändamål*, Skolverket: Umeå Universitet

Bilaga 1- Intervjuguide

- Hur länge har du undervisat i sex- och samlevnad?
- Vad kallar du den undervisning som handlar om sex- och samlevnadsfrågor?
- Övrigt; lärare får, om denna vill, fritt ta upp frågor och ämnen som inte diskuterats.

Tema: Heteronormativitet

- Hur förhåller du dig till heteronormativitet i klassrummet?
- Vad anser du om att använda toleranspedagogik, dvs, att man ska tolerera/acceptera att vissa är annorlunda?
- Vad använder du för begrepp när du undervisar och i diskussioner (partner/pojkvän/flickvän/käresta m.m)
- Vad finns det för normer i ert klassrum angående sexualitet?
- På vilket sätt tas homofobi upp i undervisning?

Tema: Undervisningens upplägg och innehåll

- Hur ofta sker undervisningen per termin? Temadag, kontinuerligt, "bara för att"?
- Vem eller vilka håller i undervisningen?
- Hur planerar du undervisningen och vad innehåller den? Vad lägger du mest fokus på?
- Vilka metoder använder du i undervisningen?

Tema: Elevinflytande

- Vet ungdomarna i förväg om att det kommer vara sex- och samlevnadsundervisning?
- Ska eleverna på något vis förbereda sig inför undervisningen och i så fall på vilket sätt?
- Hur kommer elevernas önskemål om undervisningens innehåll fram?
- Alla elever vågar kanske inte fråga eller prata inför klassen, hur kommer dessa elever till tals i undervisningen?
- Hur anser du att dina elever reagerar på undervisningens innehåll under undervisningstillfällena?

Bilaga 2- Informationsbrev

Hej!

Vi är två studenter, Pauline och Emelie, som studerar till socionomer vid Socialhögskolan i Lund. För tillfället läser vi vår sjätte termin och skriver vår C-uppsats. Vi är mycket glada och tacksamma över att du visat intresse av att delta i en intervju till vår uppsats och tänkte i detta brev ge lite mer information om hur vi behandlar det insamlade materialet.

Syftet med vår undersökning är att belysa hur grundskolans sex- och samlevnadsundervisning planeras och genomförs och vilket inflytande heteronormativitet har i undervisningen. Din del i undersökningen kommer bestå av att vi träffas och samtalar lite kring frågor och teman som berör ovanstående.

Intervjuerna som vi genomför är inget du som deltagare behöver förbereda dig inför, det sker enskilt på en plats som vi gemensamt bestämmer och tar 40-60minuter.

Intervjuerna kommer att spelas in med diktafon och vi kommer sedan att transkribera allt som sagts, dvs överföra intervjun till textformat, och sedan radera röstmaterialet. Allt insamlat material kommer att behandlas konfidentiellt genom att det aidentifieras. Detta för att det för andra läsare inte ska vara möjligt att härleda information till plats eller person. Endast vi två kommer att ha tillgång till materialet. Att delta som intervjuperson är helt frivilligt och du kan när som helst, innan dess att arbetet publiceras i juni, välja att avbryta ditt deltagande. Om du vill avbryta ditt deltagande hör du av dig till Emelie eller Pauline, se kontaktuppgifter nedan.

När uppsatsen så småningom är färdigskriven kommer den att finnas tillgänglig för allmänheten att läsa. Vi återkommer med var och när ni kan hitta den.

Har du vidare frågor eller funderingar så tveka inte på att höra av dig. Vi finns att nå på e-mail. Tack på förhand!

Pauline Conradsson & Emelie Ekroth Coloma

Pauline Conradsson sop08pco@student.lu.se

Emelie Ekroth Coloma sop08eek@student.lu.se